

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

R. X: 2012
Data odczytu: 18.1.2012

Nr 3 (308)
Data wydania: 18.1.2012

868. spotkanie

Marek Prabucki

Grudziądz w styczniu 1920 roku

Klęska Niemiec i zakończenie I wojny światowej w 1918 roku zbiegły się w czasie z utworzeniem niepodległego państwa polskiego, a ziemie byłego zaboru pruskiego postanowieniem Traktatu Wersalskiego w czerwcu 1919 roku przywrócone zostały państwu polskiemu. W ten sposób Grudziądz mocą tej decyzji przekazany został władzom Polskim. Pełnomocność Traktatu Wersalskiego nastąpiła po licznych odroczeniach.

Dzień 10 stycznia 1920 roku był terminem, rozpoczęcia koncentracji wojska polskiego w celu przejęcia Pomorza. Obejmowanie Pomorza rozpoczęło się siódmego dnia po ratyfikowaniu traktatu przez Niemcy, a więc 17 stycznia 1920 roku i przebiegało dwufazowo według ustalonego z Niemcami harmonogramu. Pierwsza faza trwała od 17 do 31 stycznia. W tym czasie, a konkretnie 18 stycznia, wyzwolono stolicę Pomorza Toruń i w pięć dni później, 23 stycznia, drugie co do wielkości miasto Pomorza Grudziądz. Druga faza objęła okres od 4 do 10 lutego, kończąc się zajęciem całego Pomorza wraz z morzem.

Wymarsz Niemców z Grudziądza i wkroczenie wojsk polskich do miasta

W chwili zakończenia I wojny światowej polska ludność Grudziądza śledziła wszelkie poczynania, które miały przynieść upragnioną wolność miastu. Od kwietnia 1919 roku rozpoczęły się rządy osławionego Grenzschutz¹, który działał na odcinku Jabłonowo – Grudziądz, a panem życia i śmierci był znany później szeroko awanturnik por. Rosbach. Zbliżał się jednak dzień, w którym miał się skończyć terror uzbrojonych bojówek.

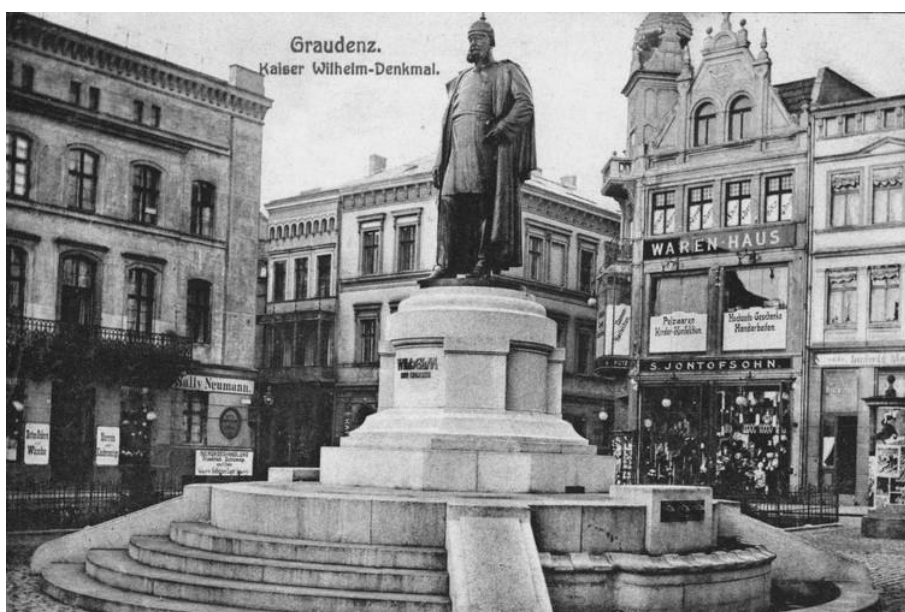
Z początkiem stycznia 1920 roku na ulicach miasta pojawiły się pierwsze mundury oficerów wojska polskiego. Byli to członkowie Komisji Organizowania Służb Intendentury oraz członkowie wojskowej Komisji Odbiorczej, której przewodniczył major Bolesław Fijałkowski. Komisja ta działała na terenie Grudziądza od 22 stycznia do 2 lutego 1920 roku.

---

¹ właśc. Grenzschutz Ost (niem., dosł. „ochrona granic wschód” albo „straż graniczna wschód”) – paramilitarna formacja ochotnicza używana do walki z polskim ruchem narodowowyzwoleńczym, m.in. do tłumienia powstań ludności śląskiej (powstania śląskie); działała w latach 1918-1919 na terenie Górnego Śląska, Wielkopolski i Pomorza.

W dniu 16 stycznia na posiedzeniu Rady Miasta nadburmistrz dr Peters pożegnał swoich urzędników i przekazał pieczę nad miastem swojemu polskiemu odpowiednikowi Józefowi Włodkowi. W kilka dni później, 22 stycznia, gubernator wojskowy gen. von Malachowski przekazał Komisji Odbiorczej twierdzę grudziądzką. Nastąpiło to w siedzibie gubernatorstwa przy ulicy Lipowej.

W przeddzień wkroczenia wojsk polskich do Grudziądza w jego murach pojawili się pijani żołnierze Grenzschutz, wywołując burdy oraz obrzucając inwektywami polskich mieszkańców miasta i Polskę. Nic już jednak nie mgło zmienić biegu historii.

Pomnik Cesarza Wilhelma I został zdemontowany w 1920 r.

Nastał wiekopomny w dziejach miasta ranek... 23 stycznia 1920 roku.

Od wczesnych godzin porannych tłumy Niemców zmierzały ku Rynkowi Głównemu, na którym, nieco później, rozpoczęły się uroczystości żegnające wojska niemieckie. Obchodom towarzyszyło hasło *Wier kommen wieder*². Najpierw złożono wieńce u stóp pomnika Wilhelma I, a następnie odegrano hymn *Deutschland, Deutschland über alles...*³ Kolejnym etapem uroczystości był przemarsz uczestników na Rynek Zbożowy, gdzie – wśród okrzyków *Um Frühjahr kommen wier wieder!*⁴ – złożono kwiaty pod pomnikiem Germanii z popiersiem Otto von Bismarcka. Stąd oddziały niemieckie przeszły ulicą 3-go Maja, wkroczyły na prowizoryczny, drewniany most na Wiśle i ruszyły w kierunku Dragacza.

W czasie żegnania wojsk niemieckich w Ratuszu nastąpiło przekazanie Magistratu w ręce władz polskich. Odpowiednie dokumenty podpisali: ze strony niemieckiej, dotychczasowy nadburmistrz dr Peters, a ze strony polskiej nowy nadburmistrz, późniejszy Prezydent Miasta Grudziądza, Józef Włodek.

Prawie natychmiast po opuszczaniu miasta przez wojska niemiecka rozpoczęło się rozwieszanie dekoracji, mających uświetnić przybycie wojsk polskich.

Mniej więcej w tym czasie Główna Komisja odbiorcza udała się na dworzec kolejowy w oczekiwaniu na przybycie dwóch pociągów pancernych: „Hallerczyka” i „Wilka”.

² *My tu jeszcze wrócimy.*

³ *Niemcy, Niemcy ponad wszystko...* – pierwszy wers *Das Lied der Deutschen* (Pieśni Niemców).

⁴ *Na wiosnę powrócimy!*

O godzinie 12³⁰, od strony Mełna, przybył pierwszy z nich, a w kilka minut później, od strony Kornatowa, drugi.

Tymczasem od strony Mniszka ku Chełmińskiemu Przedmieściu zbliżał się patrol oficerski 1. Pułku Ułanów Krechowieckich, a za nim cały dywizjon tegoż Pułku pod dowództwem rotmistrza Zygmunta Podhorskiego. Na wysokości szosy Radzyńskiej połączył się z kolumną wojsk gen. Stanisława Pruszyńskiego. Połączone oddziały wspólnie ruszyły w kierunku miasta.

Uroczyste powitanie polskich sił zbrojnych odbyło się przy przejeździe kolejowym w pobliżu Parku Miejskiego. Tam zatrzymał się samochód wiozący gen. Pruszyńskiego, którego – zaraz po wyjściu z samochodu – przywitano chlebem i solą. Mowy powitalne wygłosili: Wiktor Kulerski w imieniu Rady Ludowej, Leon Ossowski reprezentujący Radę Ludową na Powiat, nowy nadburmistrz miasta Józef Włodek oraz inni.

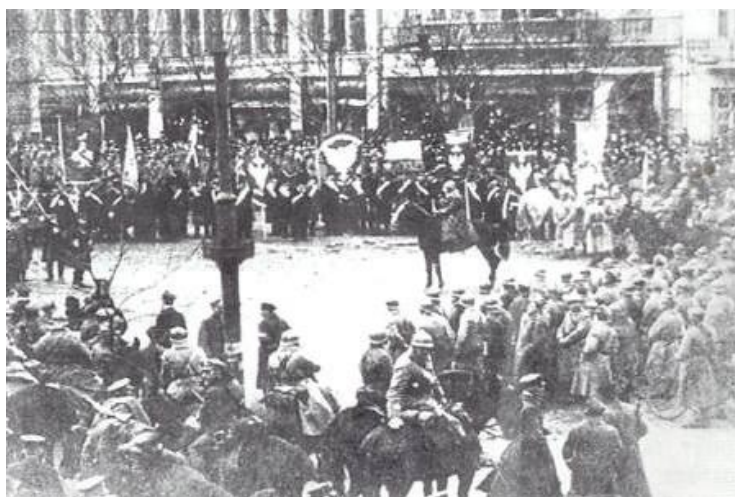
Następnie wojsko ruszyło długim pochodem w kierunku Rynku Głównego. Tam, po dotarciu wszystkich oddziałów, rozpoczęły się główne uroczystości powitalne. Gen. Pruszyński przywitał wszystkich zebranych: mieszkańców i żołnierzy, podziękował serdecznie za tak miłe przyjęcie, a następnie wszyscy wspólnie odśpiewali *Rotę*.

Kolejnym punktem uroczystości była pierwsza defilada wojsk polskich w odrodzonym mieście, która rozpoczęła się zaraz po błogosławieństwie, którego udzielił żołnierzom ks. major Tadeusz Dykiert.

Wieczorem o godzinie 19⁰⁰ w kościele pod wezwaniem św. Mikołaja oraz w kościele pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego odbyły się nabożeństwa dziękczynne, podczas których odśpiewano *Te Deum laudamus...*⁵ oraz *Boże coś Polskę...*

Następnego dnia, 24 stycznia, na Rynku odprawiono uroczystą mszę świętą, którą odprawił ksiądz kapelan Antaz w asyście liczego kleru.

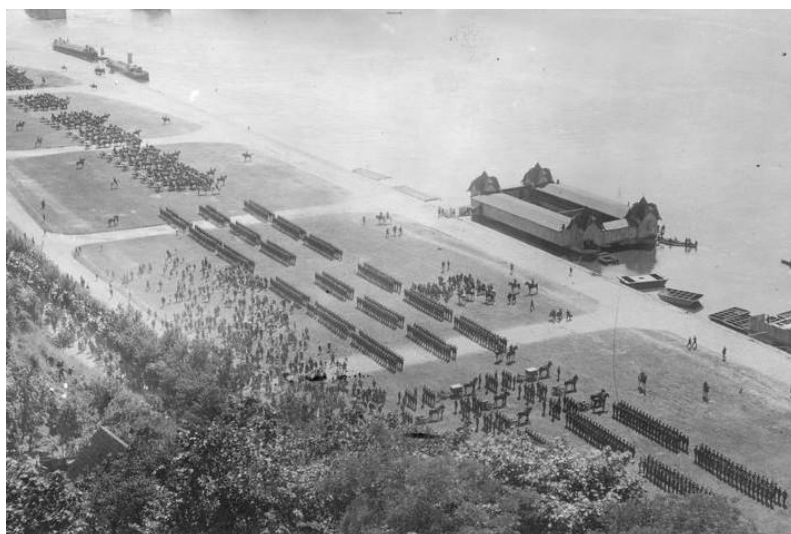
Tego samego dnia wieczorem w „Bazarze” zorganizowano wieczorek dla dowództwa i oficerów Wojska Polskiego. Natomiast 27 stycznia w sali „Tivoli” urządzano wieczorek taneczny przeplatany śpiewem i aklamacjami dla żołnierzy 42. Pułku Strzelców Kresowych, którzy w styczniu 1920 roku jako pierwsi wkroczyli na ziemię Pomorza, w tym do Grudziądza.

Powitanie Wojska Polskiego na Rynku Głównym 23 stycznia 1920 r

---

⁵ łac. *Ciebie Boga wysławiamy...*

Pierwszy uroczysty przegląd wojsk polskich w Grudziądzu
na Błoniach Nadwiślańskich w 1920 roku.

(L.B.S.)

Redakcja: Iwona Żurawska, Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.